

ЛІНГВАКРАІНАЗНАЎЧЫ КАМПАНЕНТ У КАЗАЧНАЙ АПОВЕСЦІ ПЯТРА ВАСЮЧЭНКІ “ЖЫЛІ – БЫЛІ ПАНЫ КУБЛІЦКІ ДЫ ЗАБЛОЦКІ”

Вялічка К.Э.,

студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт

Многія літаратурныя творы з’яўляюцца цікавай крыніцай лінгвакраіназнаўчай інфармацыі. На думку А.С. Дзядовой, “нацыянальны мастацкі тэкст – гэта своеасаблівае люстэрка жыцця і працы, гаспадарчай дзейнасці, грамадскага і культурнага развіцця народа, адлюстраванне яго вопыту, самапазнання і светаўспрымання, асаблівасцей мыслення і псіхікі, маральна-этычных і эстэтычных нормаў” [1, с. 8]. Сапраўды, некаторыя пісьменнікі выкарыстоўваюць у сваіх творах такія моўныя матэрыялы, у якім дастаткова глыбока і поўна рэпрэзентуюцца тыя ці іншыя краіназнаўчыя рэаліі, асаблівасці ментальнасці этнасу, яго гісторыі, культуры і побыту.

Мэта даследавання – выявіць асаблівасці семантыкі і функцыянавання моўных адзінак з лінгвакраіназнаўчым кампанентам значэння ў казачнай аповесці Пятра Васючэнкі “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі”. Актуальнасць навуковай працы абумоўлена тым, што вынікі, атрыманыя ў працэсе даследавання, дапамогуць паглыбіць веды пра беларускі народ і яго культуру, глыбей зразумець яго мараль і жыццёвую філасофію.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання паслужыла казачная аповесць Пятра Васючэнкі “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі” [2]. Даследаванне праведзена з дапамогай канкрэтна-аналітычнага і структурна-тыпалагічнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Пятро Васючэнка ў сваіх мастацкіх творах, у тым ліку ў аповесці “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі”, шырока выкарыстоўваў нацыянальна-маркіраваныя лексічныя і парэміялагічныя моўныя адзінкі, рэпрэзентуючы праз прызму мастацкага тэксту асаблівасці побыту і культуры беларускага народа.

У мове твора шырока прадстаўлены пласт слоў з лінгвакраіназнаўчым кампанентам значэння (10 лексічных адзінак), сярод якіх звяртаюць на сябе ўвагу 1) назвы страў і прадуктаў харчавання; 2) словы, якія абазначаюць сельскагаспадарчыя рэаліі; 3) найменні традыцыйных народных свят.

Найчасцей пісьменнік апелюе да лексічных адзінак, якія адлюстроўваюць асабсці гастранамічнай культуры нашага народа. Напрыклад: *калдуны* ‘клёцкі, начыненыя мясным або іншым фаршам’, *поліўка* ‘суп з мучной, крупяной, бульбяной ці іншай прыправай’, *юшка* ‘страва са свежай рыбы з прыправамі; рыбны адвар’, *сырадой* ‘толькі што надоенае, яшчэ не астылае малако’. Праз ужыванне такіх намінацый П. Васючэнка паказваў, наколькі багаты і разнастайны свет беларускай нацыянальнай кухні.

Важнае месца ў мове мастацкага тэксту займаюць таксама лексічныя адзінкі, якія абазначаюць сельскагаспадарчыя рэаліі. Напрыклад: *паша* ‘месца, дзе пасецца жывёла; выпас’, *сячкарня* ‘сельскагаспадарчая машына для рэзкі саломы на корм, а таксама для здрабнення зялёнай масы раслін па сілас’, *дзяркач* ‘стары венік без лісця; галень’. Гэтыя намінацыі адлюстроўваюць асаблівасці традыцыйнага народнага побыту беларусаў, дапамагаюць сучаснікам глыбей зразумець, што жывёлагадоўля і земляробства былі неад’емнай часткай жыцця нашых продкаў, а беларусы з’яўляюцца сялянскай паходжанні нацыяй.

Апрача таго, пісьменнік выкарыстоўвае наступныя найменні традыцыйных народных свят: *Купалле* ‘старажытнае народнае земляробчае свята, звязанае з летнім сонцастаяннем, росквітам прыроды і летняй цеплыні, адзначаецца ў ноч з 6 на 7 ліпеня’, *Дзяды* ‘абрад памінавання нябожчыкаў, а таксама дзень, калі выконваўся гэты абрад’,

Каляды ‘народнае зімовае свята дахрысціянскага паходжання – з 6 студзеня па 21 студзеня’. Гэтыя свята рэлігійнага календара заўсёды былі важнымі для беларусаў і мелі сакральнае значэнне. Яны не толькі адлюстроўваюць асаблівасці ладу жыцця нашых продкаў, але і асаблівасці іх менталітэту: беларусы заўсёды з павагай ставіліся да сваіх продкаў, ушаноўваючы памяць пра іх найперш на Дзяды і Радаўніцу.

Свет нацыянальнага ў даследаваным мастэцкім творы раскрываецца не толькі праз лексічныя адзінкі, але і праз парэміялагічныя (7 моўных адзінак). Шырокаўжывальнымі ў мове тэксту з’яўляюцца трапныя народныя выслоўі, у якіх ужываюцца структурныя кампаненты з нацыянальна-культурнай семантыкай. Напрыклад, пісьменнік ужывае наступныя выразы: “*Жыў я добра – што клёцка ў масле*” [2], дзе клёцка ‘страва з мучнога цеста або дранай бульбы ў выглядзе галачак, звараных у супе, малацэ ці вадзе’; “*Кубліцкі набраў козыраў, што жаба мулу*” [2] – дзе абл. *мул* ‘глей’ і інш.

Акрамя таго, аўтар шырока выкарыстоўвае такія моўныя адзінкі ўстойлівага тыпу, як праклёны і зламаныя пажаданні са значэннем маўленчых паводзін. Праклёны нашыя продкі, як правіла, выкарыстоўвалі тады, калі траплялі ў складаныя ўмовы і непрыемныя сітуацыі. Напрыклад, у даследаванай аповесці П. Васючэнкі Ахрэм абураецца непаважлівым стаўленнем паноў да яго, а таму і гаворыць: “*Каб іх віхор падхانیў ды панёс*” [1]. А пан Заблоцкі звяртаецца да праклёнаў падчас гневу на цмока: “*Каб яна табе калом у горле стала, каб яна табе бокам вылезла, каб жыватом качаўся!*” [2] і інш.

Заклучэнне. Як сведчыць даследаваны моўны матэрыял, у дзіцячым мастацкім творы Пятра Васючэнкі “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі” этнакультурная прастора мадэлюецца найперш праз лексічныя адзінкі, якія называюць розныя нацыянальна-культурныя рэаліі, якія ўжываюцца ў паўсядзённым жыцці беларусаў, а таксама праз парэміялагічныя адзінкі з ярка выражаным лінгвакраізнаўчым кампанентам.

Вынікі навуковай працы могуць знайсці прымяненне ў этналінгвістыцы і этналітаратуразнаўстве пры разглядзе нацыянальна-культурнай спецыфікі аўтарскай казкі.

1. Дзядова, А.С. Мастацкі тэкст як крыніца лінгвакраізнаўчай інфармацыі : манаграфія / А.С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2022. – 155 с. – URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/32640> (дата абращения: 12.03.2024).

2. Васючэнка, П. Жылі-былі паны Кубліцкі і Заблоцкі [Электронны рэсурс] / П. Васючэнка. – Рэжым доступу : <https://coollib.com/b/370590/rea>. – Дата доступу 13.03.2024.

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ ВОБРАЗА ЦМОКА Ў ФАНТАСТЫЧНАЙ АПОВЕСЦІ “ПАСЛАНЦЫ ЦМОКА” МАРЫІ ШАБАНЕЦ

Вялічка К.Э.,

студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Падстаўленка В.Ф., канд. філал. навук, дацэнт

Айчынная аксіялогія часткова фарміравалася на аснове міфалагічных уяўленняў беларусаў. Паколькі яны абнаўляліся на працягу гістарычнага развіцця, разглядаючы айчынны аксіялагічны фонд, можна выявіць супярэчлівасці ў адлюстраванні некаторых міфалагічных персанажаў. Напрыклад, вядомы літаратуразнавец Т.І. Шамякіна ў сваёй кнізе “Міфалогія і літаратура” адзначае наступнае: “У найбольш архаічных міфах змеі, драконы, цмокі – яшчэ амбівалентныя” [1, с. 144]. Маецца на ўвазе, што яны могуць выступаць не толькі ў якасці адмоўных, але і станоўчых герояў. Неадзначна рэпрэзентуюцца вобразы названых персанажаў і ў мастацкай літаратуры.

Мэта даследавання – выявіць асаблівасці рэпрэзентацыі вобраза цмока ў фантастычнай аповесці “Пасланцы цмока” Марыі Шабанец, раскрыць праявы міфалагічнай